

LIETUVOS APDIRBAMOSIOS GAMYBOS ĮMONIŲ PELNO POKYČIAI 2001–2021 M.

Liana Uleckaitė, doc. dr. Rasa Balvočiūtė

Šiaulių valstybinė kolegija (Aušros al. 40, Šiauliai)

Anotacija. Šiame tyrime nagrinėjama apdirbamosios gamybos įmonių samprata ir jos pelno pokyčius lemiantys veiksniai nuo 2001 iki 2021 metų. Gamyba apibrėžiama kaip žaliavų transformavimas į gatavus produktus, kuris apima žaliavų perdirbimą į galutinius produktus, tokie kaip baldai ir perdirbtas maistas. Gamybos efektyvumą galima didinti gerinant kokybę, atnaujinant įrangą, nustatant tikslus ir efektyvinant tiekimo grandinę. Tyrimas akcentuoja apdirbamosios gamybos įmones kaip subjektus, dirbančius su žaliavomis ir naujų technologijų integraciją, pabrėžiant veiksnių, įskaitant pasaulinę finansų krizę, COVID-19 pandemiją, verslo plėtrą ir naujų technologijų diegimą, įtaką pelno pokyčiams per tyrimo laikotarpį.

Pagrindiniai žodžiai: gamyba, apdirbamoji gamyba, pelno pokyčiai.

Įvadas

Temos aktualumas. Pelnas – tai pajamų ir išlaidų perviršis (*perviršijimas: išlaidų, sąskaitos p. pinigų p.*). Finansų analizėje pelnas yra vienas svarbiausių įmonės finansinių rodiklių. Nepaisant socialinės atsakomybės, tęstinumo ir kitų panašių sąvokų pelnas yra kiekvieno verslo esmė. Ši tema dabar yra ypač aktuali, nes šiuo metu į rinką įeiti galima lengvai, bet joje išsilaikyti neturint pakankamai lėšų ir pelno yra sunku. Daugelis įmonių vis dažniau teikia pirmenybę pelno valdymui, reaguodamos į Ukrainoje tebesitęsiantį konfliktą, nes ši situacija gali sukelti ekonominį nestabilumą, kurį galima sušvelninti akylai stebint pelną.

Apdirbamosios gamybos pramonė dažniausiai taikoma didelės apimties produkcijos pramoninėje gamyboje. Apdirbamosios gamybos procesas – tai žaliavų, komponentų ar dalių pavertimas gatavais produktais. Be to, apdirbamoji gamyba yra glaudžiai susijusi su inžinerija ir pramoniniu dizainu. Terminas „apdirbamoji gamyba“ taip pat dažnai vartojamas siekiant apibūdinti produkcijos gamybą ar net detalių surinkimo procesą. Temos aktualumą pagrindžia radikalios pasikeitusios ekonominės veiklos sąlygos. Pokyčiai visų pirma siejami su informacinių technologijų plėtra bei neapčiuopiamų išteklių reikšme. Taip pat apdirbamosios gamybos pelno pokyčius gali veikti globalizacija, pokyčiai rinkoje, per tiriamą 2001–2021 m. laikotarpį įvykę ekonominiai reiškiniai, pavyzdžiui, 2008 m. krizė, 2020 m. vykusioji pandemija.

Tyrimo problema: kaip per 20 metų laikotarpį pasikeitė apdirbamosios gamybos įmonių pelnas?

Tyrimo objektas – apdirbamosios gamybos įmonių pelno pokytis.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos apdirbamosios gamybos įmonių pelną ir jo pokytį 2001–2021 m.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti apdirbamosios gamybos įmonės sampratą.
2. Apžvelgti veiksniai, lemiančius įmonių pelno pokyčius.
3. Įvertinti apdirbamosios gamybos įmonių pelno pokyčius 2001–2021 m.

Tyrimo metodai ir priemonės

Tyrimui atlikti naudotos šios priemonės: mokslinė literatūra ir straipsniai; *Oficialiosios statistikos portalo* duomenys; *Microsoft Excel* ir *Microsoft Word* programos.

Apdirbamosios gamybos įmonės samprata.

Viena iš svarbiausių gamybos verslo užduočių, kurias turi atlikti verslininkas, yra prekių gamybos procesas. Šis procesas apima ilgą veiksmų ir procesų sąrašą, kad galutinis produktas pasiektų vartotojus.

Taigi pirmiausia reikėtų paaiškinti, kas yra pati gamyba. Gamybą galima apibūdinti kaip žaliavų arba dalių perdirbimą į gatavą prekę naudojant įrankius, žmogaus darbą, mašinas ir cheminių apdorojimą (Kenton; 2022). Gamyba taip pat yra didžiulė ekonomikos dalis. Ji apima žaliavų, tokių kaip mediena ir maisto produktai, perdirbimą ir rafinavimą į galutinius produktus, tokius kaip baldai ir perdirbtas maistas. Šių žaliavų pavertimas kuo nors naudingesniu sukuria pridėtinę vertę. Ši pridėtinė vertė didina gatavos produkcijos kainą, todėl gamyba tampa labai pelninga verslo grandinės dalimi. Kaip minėta anksčiau, gamybos efektyvumas gali padidinti našumą ir sutaupyti išlaidas. Gamintojai gali tai padaryti, jei sugeba:

- pagerinti darbo kokybę;
- atnaujinti įrangą ir procedūras;
- išsikelti realius tikslus;
- supaprastinti priėmimą, tiekimo grandinę ir paskirstymo kanalus.

Dabar, kai jau žinoma, kas yra gamyba, galima aptarti, kas yra apdirbamoji gamyba. Apdirbamoji gamyba daug nesiskiria nuo pačios gamybos. Taigi apdirbamąją gamybą galima apibūdinti kaip gamybos būdą, kai prekės sukuriama derinant reikmenis, sudedamąsias dalis ar žaliavas, naudojant iš anksto nustatytą formulę arba „receptą“. Šis metodas dažnai taikomas pramonės šakose, kuriose prekės gaminamos urmu. Keletas labiausiai paplitusių produktų, kurie gaminami dideliais kiekiais, todėl yra priskiriami prie apdirbamosios gamybos, pavyzdžiui: maistas ir gėrimai, rafinuotas aliejus, benzinas, kosmetika, specialios cheminės medžiagos, dažai.

Taigi *apdirbamosios gamybos įmonės* samprata būtų tokia: tai įmonė, kuri perdirba žaliavas arba sujungia detales į vieną naują produktą naudodama technologijas, žmogaus darbą.

Veiksniai, kurie lėmė įmonių pelno pokyčius 2001–2021 m.

20 metų laikotarpiu įvyko tikrai nemažai pokyčių, kurie skatino kisti apdirbamosios gamybos įmonių pelną. Pavyzdžiui, 2008 m. krizė, 2020 m. vykusį pandemiją. Taip pat dar verslo plėtra (globalizacija), naujų technologijų taikymas.

Vienas iš svarbesnių veiksnių, kuris lėmė pelno pokyčius, buvo 2008 m. vykusio pasaulinio finansų krizė. Krizė – tai ekonominio ciklo fazė, kai ekonomika yra silpniausia (Repšaitė; 2011). Krizės metu žlunga pagrindiniai ekonomikos sektoriai ir verslas, didėja nedarbas. Jei krizė tęsiasi ilgai, ji gali išsivystyti į depresiją. Bankrutavus vienam didžiausių Jungtinių Amerikos bankų (2008 m.) visus ištiko pasaulinė krizė, kuri neaplenkė ir Lietuvos žmonių bei įmonių. 2008 m. prasidėjus pasaulinei finansinei ir ekonominei krizei Lietuva (ir kitos Baltijos šalys) tapo viena labiausiai nuo jos nukentėjusių šalių, sparčiai sumažėjo ekonominės veiklos mastas, užimtumas ir gyvenimo lygis, paspartėjo ekonominė emigracija. Kaip teigia O. Repšaitė (2011), ištikus pasaulinei finansų krizei, 2009 m. bendrasis vidaus produktas smarkiai krito ir ekonomiką ištiko krizė. Galima teigti, kad įtakos apdirbamosios gamybos įmonių pelnui turėjo gerokai sumažėjęs vartojimas ir investicijos, augantis nedarbo lygis, didėjantis įmonių įsiskolinimas bankams.

2001–2021 m. laikotarpiu dar vienas iš svarbių veiksnių, lėmusių verslo pelno pokyčius, buvo 2020–2021 m. įvykusio COVID-19 pandemija. Kaip teigia G. Povilanskaitė (2021), dėl įvairių apribojimų, tokių kaip parduotuvių, maisto tiekimo paslaugų, gamyklų ir kitų verslų uždarymo, dauguma įmonių patyrė nemenkus nuostolius. Dalis įmonių atidėjo savo investicijas, taip sumažindamos pelningų projektų kūrimą, taip pat dalis jų pradėjo didinti grynųjų pinigų atsargas nenumatytiems atvejams. Verta paminėti, kad COVID-19 pandemija padarė didelį poveikį verslui visame pasaulyje, įskaitant ir Lietuvą. Pandemijos metu smarkiai sumažėjo ir produktyvumas, ir įmonių pajamos, dėl to sumažėjo veiklos rezultatai. Šis pasaulinis ir staigus įvykis paskatino darbo jėgos, paklausos, tiekimo grandinės ir verslo modelių pokyčius, mažėjimą ir kritimą.

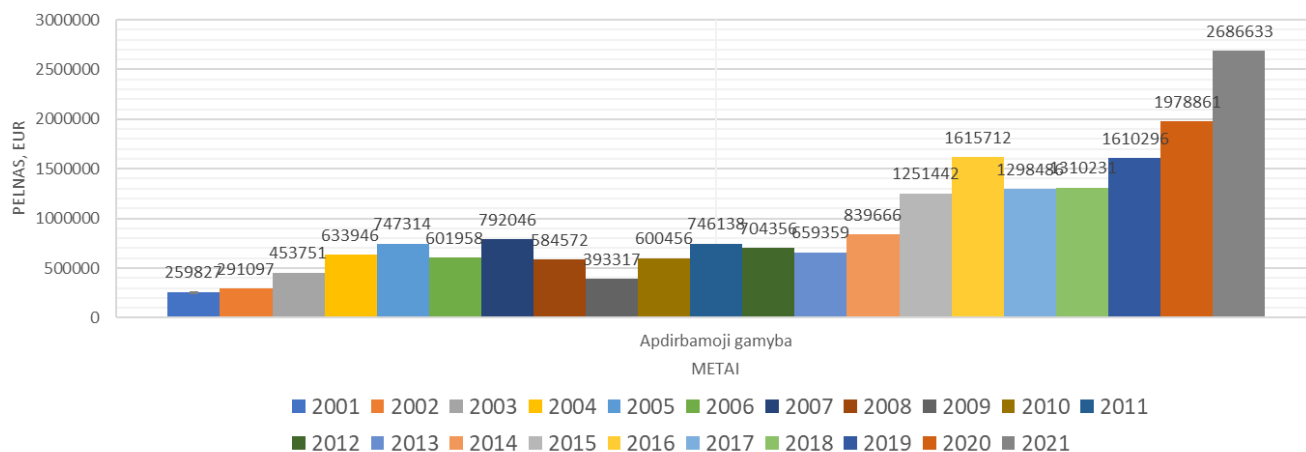
Taip pat galima sakyti, kad prie įmonių pelno pokyčių prisideda globalizacija ir naujų technologijų diegimas. Globalizacija yra samprata, vartojama siekiant apibūdinti didėjančią pasaulio ekonomiką, atsirandančią dėl tarpvalstybinės prekybos prekėmis ir paslaugomis, technologijų ir investicijų.

Vadinasi, dėl plėtros į didesnę rinką kito ir apdirbamosios gamybos įmonių pelnas, galbūt vienu augo, kitų mažėjo. Dėl naujų technologijų įdiegimo daugumos įmonių pelnas augo, nes padaugėjo gaminamos produkcijos, pagreitėjo gamybos procesas. Taip pat įdiegus naujas technologijas atsiranda galimybė kurti naujus produktus, kurie taip pat skatina įmonės pelno didėjimą.

Taigi galima teigti, kad įmonės pelno pokyčius veikia daug reikšmingų veiksnių, vieni iš jų skatina pelną didėti, kiti – mažėti.

Apdirbamosios gamybos įmonių pelno pokyčiai 2001–2021 m.

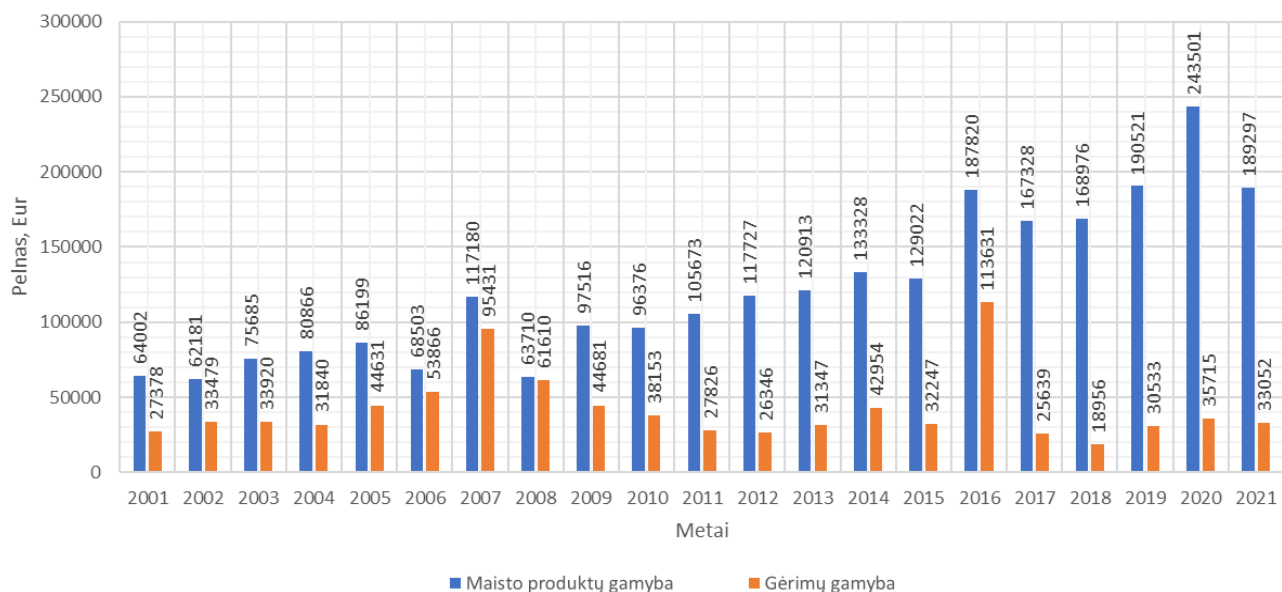
Toliau pateiktuose paveiksluose pristatomi apdirbamosios gamybos bendrojo pelno ir jos šakų pokyčiai 2001–2021 m. Duomenys diagramose buvo suskirstyti pagal svarbumą ir daugiausia uždirbtą pelną per 20 metų.

1 pav. Apdirbamosios gamybos bendras pelnas

Sudaryta autorės, remiantis *Oficialiosios statistikos portalo* duomenimis s

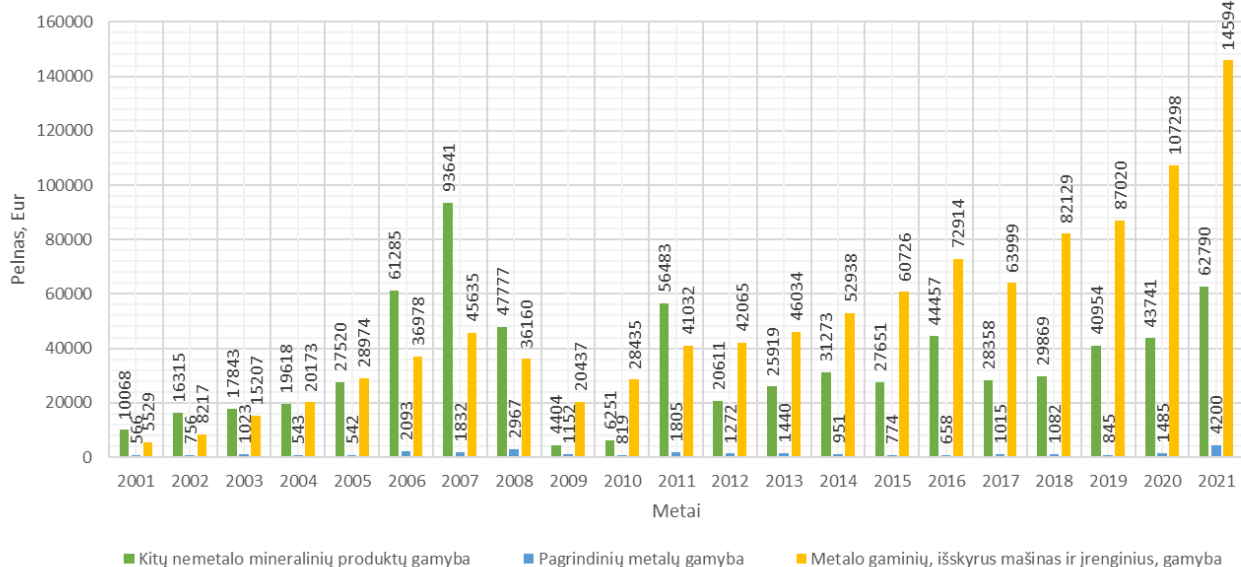
Remiantis *Oficialiosios statistikos portalo* duomenimis galima matyti, kad apskritai apdirbamosios gamybos pelnas kito tolygiai (1 pav.). Matoma, kad vienais metais pelnas kilo, kitais leidosi žemyn. Galima pastebėti, kad 2021 m. pelnas išaugo 10 kartų palyginus su laikotarpio pradžia 2001 m. Taip pat galima sakyti, kad kasmet pelno pokyčio augimas buvo apie 15 proc. Taigi galima sakyti, kad apdirbamosios gamybos šakų bendrasis pelnas galėjo kisti dėl anksčiau išvardintų priežasčių. Lyginat 2009 m. pelną su 2008 m. ir 2010 m. galima teigti, kad įmonių bendrąjį pelną paveikė 2008 m. vykusi pasaulinė ekonominė krizė. 2021 m. bendrasis pelnas buvo didžiausias. Galima sakyti, kad tokio didelio pelno priežastis buvo COVID-19 pandemija, nes pandemijos metu daugumos prekių paklausa padidėjo, pavyzdžiui, vaistų, maisto ir gėrimų produktų.

2 pav. Maisto produktų ir gėrimų gamybos sričių pelnas

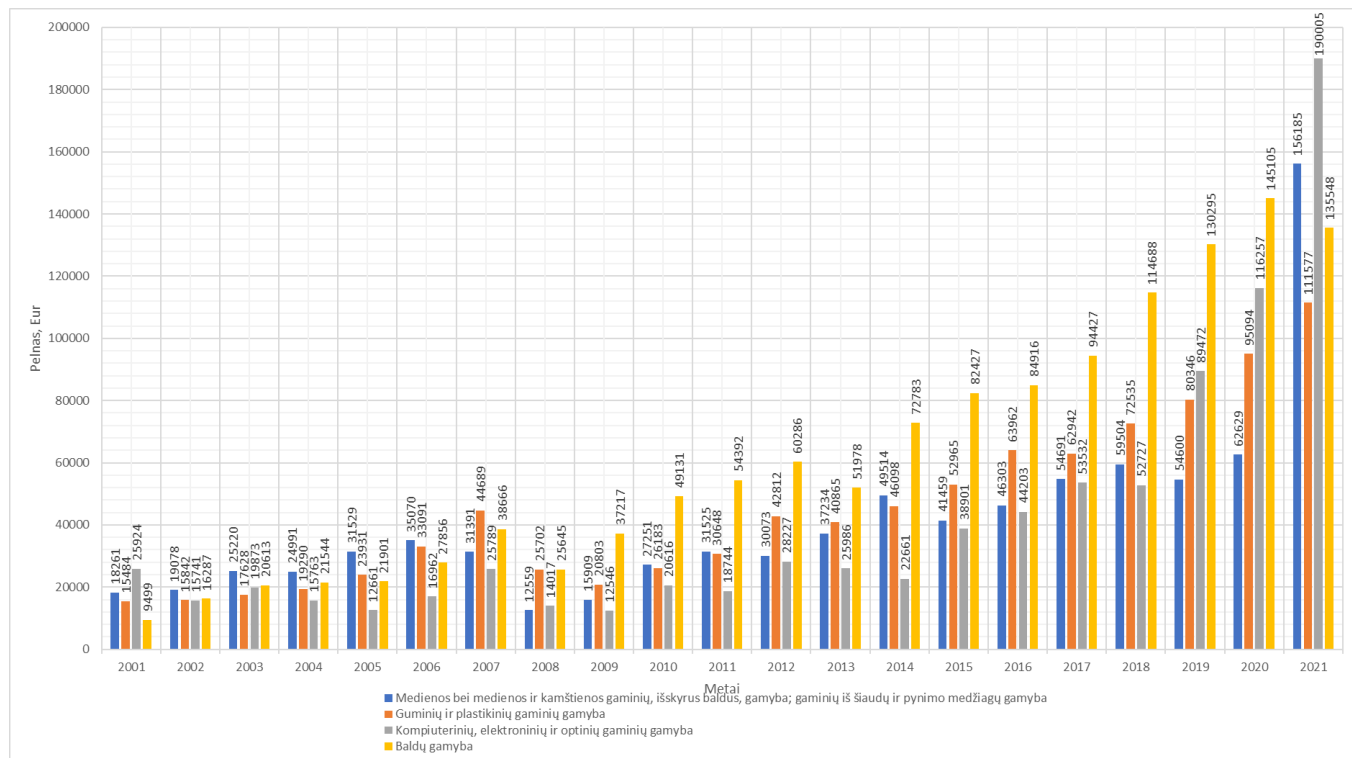
Sudaryta autorės, remiantis *Oficialiosios statistikos portalo* duomenimis

2 pav. pateikti duomenys parodo maisto ir gėrimų gamybos pelno pokyčius 2001–2021 m. laikotarpiu. Išanalizavus kiekvienus metus galima teigti, kad maisto pramonei sekasi geriau negu gėrimų gamybos įmonėms. Maisto produktų gamyboje pastebimas tolygus kilimas, išskyrus 2006 ir 2008 m., kai matomas nedidelis kritimas žemyn. Priešingai nei maisto pramonėje, gėrimų gamybos pelnas įmonėse kito netolygiai, vienais metais kilo, kitais krito. Palyginus gėrimų pramonės pelną 2021 m. su 2001 m. matoma, kad pelnas pakilo tik 1,2 karto, o kasmet pelnas 2001–2021 m. laikotarpiu vidutiniškai augo apie 14 proc. Maisto produktų gamyboje pelnas kas metus vidutiniškai didėjo apie 8 proc. Jei lyginsime laikotarpio pradžią su laikotarpio pabaiga, pelno pokytis buvo 3 kartai.

3 pav. Pagrindinių metalų, metalo gaminių ir nemetalo gamybos sričių pelnas

Iš 3 pav. duomenų matoma, kad metalo ir nemetalo gamyboje pelnas įmonėse kito netolygiai. Pagrindinių metalų gamybos sritys įmonių pelnas yra gana mažas palyginti su kitomis metalo ir nemetalo gamybos šakomis. Pagrindinių metalų gamyboje 20-ties metų laikotarpiu pelnas vidutiniškai augo apie 30 proc.. O palyginus 2021 m. su 2001 m., pelnas išaugo 7 kartus. Remiantis statistikos duomenimis galima pastebėti, kad metalo gaminių pelnas per 20-ties metų laikotarpį išaugo 20 kartų, o nemetalo gamybos įmonėse – 6,3 karto. Taip pat galima įžvelgti, kad vidutiniškai metalo gamybos įmonėse pelnas kas metus augo 21 proc., o nemetalo gamybos įmonėse – 54 proc.

4 pav. Apdirbamosios gamybos sritys uždirbusios didžiausią pelną

4 pav. parodyta, kad penkių apdirbamosios gamybos sričių (medienos bei medienos ir kamštienos gaminių, išskyrus baldus, gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba; guminių ir plastikinių gaminių gamyba; kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamyba, baldų gamyba) pelnas per 20 metų tapo didžiausias. Daugiausia tiriamuoju laikotarpiu uždirbo kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamybos įmonės, jų pelnas 2021 m. siekė 19 005 tūkst. Eur. Tai 7 kartus daugiau nei 2001 m. Antra daugiausia uždirbusi sritis buvo medienos gaminių gamyba, jos pelnas kasmet vidutiniškai augo apie 17 proc., o 2021 m. pasiekė 156 185 tūkst. Eur. Guminių ir plastikinių gaminių gamyboje pelnas svyravo. 2021 m. palyginus su 2001 m. pelnas išaugo 9 kartus. Baldų gamyboje pelnas taip pat svyravo ir vidutiniškai augo apie 16 proc..

Išvados

Taigi apibendrinant apdirbamosios gamybos įmonė —įmonė, kuri perdirba žaliavas arba sujungia detales į vieną naują produktą naudodama technologijas, žmogaus darbą.

Trumpai aptariant antrą uždavinį galima sakyti, kad nemažai prie įmonių pelno pokyčių prisideda vidiniai ir išoriniai veiksniai. Tiriamuoju laikotarpiu daugiausia įtakos pelnui turėjo 2008 m. pasaulinė ekonominė krizė ir COVID-19 pandemija (2020 m.). Daugumos verslų pelnas taip pat kito ir dėl naujų technologijų, naujų konkurentų atsiradimo rinkoje, plėtros užsienyje.

Apibendrinant tyrimo duomenis parodoma, kad daugiausia apdirbamojoje gamyboje uždirbo šios sritys: kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamyba; medienos bei medienos ir kamštienos

gaminių, išskyrus baldus, gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba; baldų gamyba; metalo gamyba, išskyrus mašinų ir įrenginių gamybą; maisto produktų gamyba. Taip pat pagal Oficialiosios statistikos departamento pateiktus duomenis galima teigti, kad apdirbamosios gamybos sektorius dirbo be nuostolių, o kasmetinis pelnas augo apie 15 proc.

Informacijos šaltiniai

1. Oficialios statistikos portalas (2023). Žiūrėta 2023-09-22 internete: <https://osp.stat.gov.lt/>;
2. Pelnas (2022). Žiūrėta 2023-09-24 internete: <https://terminu-zodynas.lt/pelnas/>;
3. Pelnas (įmonės arba veiklos) (2016). Žiūrėta 2023-09-24 internete: <https://www.finansistas.net/pelnas.html>;
4. Apdirbamoji gamyba. Žiūrėta 2023-10-02 internete: <https://www.timocom.lt/lexicon/transporto-%C5%BEodynas/apdirbamoji-gamyba>;
5. APDIRBAMOSIOS PRAMONĖS SKAITMENINIMO PLĖTROS TENDENCIJOS LIETUVOJE: PROBLEMATIKA IR PERSPEKTYVOS (2021). Žiūrėta 2023-10-02 internete: <file:///C:/Users/liana/Downloads/15844-Article%20Text-62426-2-10-20220309.pdf>;
6. GLOBALIZACIJOS ĮTAKA ŠALIES APDIRBAMAJAI GAMYBAI (2016). Žiūrėta 2023-10-02 internete: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:16780020/datastreams/MAIN/content>;
7. Will Kenton. Manufacturing: Definition, Types, Examples, and Use as Indicator (2022). Žiūrėta 2023-10-13 internete: <https://www.investopedia.com/terms/m/manufacturing.asp>
8. Rahaul Awati. Process manufacturing (2023). Žiūrėta 2023-10-15 internete: <https://www.techtarget.com/searcherp/definition/process-manufacturing>
9. Production process in business: definition, types, and characteristics. Žiūrėta 2023-10-15 internete: <https://www.hashmicro.com/blog/what-is-production-process/>
10. Greta Povilanskaitė COVID-19 įtaka įmonių veiklai (2021 m.). Žiūrėta 2023-10-21 internete: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:107117282/datastreams/MAIN/content>
11. Ekonominė krizė. Žiūrėta 2023-10-21 internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/ekonomine-krize/>
12. ODETA REPŠAITĖ EKONOMINIŲ KRIZIŲ POVEIKIS VERSLUI (2011). Žiūrėta 2023-10-21 internete: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2191491/datastreams/MAIN/content>
13. What Is Globalization? (2022). Žiūrėta 2023-10-21 internete: <https://www.pie.com/microsites/globalization/what-is-globalization#:~:text=Globalization%20is%20the%20word%20used,investment%2C%20people%2C%20and%20information>